

Meddah Behçet Mahir'in "Leylâ ve Mecnun" Hikâyesinde Yer Alan Ara Sözlür

Hidayet AYDIN*

Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırşehir

*Sorumlu Yazar
tunga06@hotmail.com

Özet

Anlatmaya dayalı halk edebiyatı ürünlerinde metnin orijinalinde yer almayan, anlatıcı tarafından metne ilave edilen fıkra, efsane, atasözü, kıssa gibi yazılı ve sözlü kaynaklardan alıntılar veya anlatıcının başından geçen olaylar yer almaktadır. Bu tür anlatılar daha çok halk edebiyatının nesir türünde görülmektedir. Anlatıcı bir baba edasıyla ya başından geçen olaylardan örneklemeler yapar ya da duyduğu, okuduğu birtakım kıssalardan bahseder. "Ara söz" diye adlandırılan bu anlatılar "Meddah Behçet Mahir" in hikâyelerinde sıklıkla geçmektedir. "Behçet Mahir" in hemen hemen her hikâyesinde yer alan "ara sözlür" anlatıcı tarafından bilinçli olarak dinleyicileri yönlendirmek için hikâyelerde anlatılmıştır. Anlatıcı bir ermiş edasıyla ana metinlerdeki olaylarla ana metne aldığı "ara sözlür" pekiştirerek dinleyiciye telkinde bulunur. Çalışmamızda "ara söz" kavramından hareketle "Behçet Mahir" in "Leyla ve Mecnun" hikâyesinde yer alan arasözlürün incelemesini ve tahlilini yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Halk edebiyatı, Behçet Mahir, ara söz

Abstract

Products not included in the original text to tell based on the folk literature, the text added by the narrator of the anecdote, legend, proverb, parable, such as excerpts from the written and oral sources, or the beginning of the last events of the narrator is. Such narratives are more popular types of prose literature. The narrator makes a father or his edasıyla or the beginning of the last events, examples, read some mentions kıssalardan. "Search word" these narratives in the so-called "Meddah Behcet Mahir," the stories often pass. "Behcet Mahir" almost every story in the "search words" to direct listeners to the stories told by narrator consciously. Events in the main texts from the main text, the narrator edasıyla a saint "Search words" is to reinforce the suggestions to the listener. In our study, "Search word" through the concept "Behcet Mahir" in "Layla and Majnun" review and analysis of the digression in the story will do.

Key Words: Folk literature, Behçet Mahir, digression.

GİRİŞ

Standart sözlükler ara sözü "ana temadan sapan bir pasaj" veya "ana konudan ayrılma, ana konudan uzaklaşma" şeklinde tarif ederler. Örneğin, Troy savaşının hikâyesini anlatan bir destan olan İlyada'da, efsaneler, mitler ve biyografik bilgiler aralara serpiştirilmiştir ve nesnelere, sahnelerin ve şahsiyetlerin tasvirleri özenle verilmiştir ki, bunların hepsi ara söz olarak değerlendirilebilir. (Başgöz 2006: 322)

Ara söz, doğrudan doğruya konuşulan veya yazılan konuyu ilgilendirmeyen dolaylı söz, istitrat (TDK Genel Türkçe Sözlük); istidrâd (Devlioğlu 1997: 464); batıda digression (Kılınç 2006: 403) manalarında kullanılmıştır.

Sözlü gelenekteki icra durumlarında ara sözü incelediğimizde, tarif ve kimlik yeni bir etken tarafından kolaylaştırılır. Bu etken; dinleyici karşısında durup, kendisini anlatmanın içine dahil eden anlatıcıdır. Anlatıcı, icra sırasında kuralları ve prensipleri, toplum ve kendi sanat anlayışı tarafından belirlenen sosyal bir rol oynar. Anlatıcı, icra süresince aracılık edendir. Bu süre içerisinde başka karakterler, başka çevreler adına ve de hikâyenin macerası hakkında konuşur. Fakat anlatıcı, sahnede kendi şahsiyetini

sakladığı farz edilen ve aynı zamanda, mümkün olduğu kadar mükemmel bir şekilde, canlandırdığı şahsın karakteri varsayılan bir oyuncu değildir. (Başgöz 2006: 323)

Ara sözlür genel olarak anlatıcı faktörünün ağırlık kazandığı bir anlatım durumudur. Toplumda daha önceden var olan değerler, anlatıcının kendi üslubu ile metne sindirilir. Sanki anlatıcı geçmiş zaman ile anlatım zamanı arasında bir aracıdır. Zaman zaman kendini kahramanın yerine koyar, onun gibi üzüdür, onun gibi sevinir. Ancak, anlatıcı olayın içine ne kadar girerse girsün, olayı ne kadar yaşarsa yaşasın yine de anlatıcıdır ve öyle kalır. O, farklı kimliklerin her birine ait rolü, farklı sosyal çevrelerde yerine getirir. (Türkmen 1998)

Anlatıcı, gurup terapisinde bir hastanın rolünü oynar gibi, kendi sorunlarından bahseder. Anlatıcı, hikâye karakterlerinin vasıfları ve tavırları hakkında ve de hikâyedeki temel olayın gelişimi hakkında, bir sanat eleştirmeni gibi, kendi düşüncelerini anlatır. Anlatıcı, kendi görüşlerini, fikirlerini ve değerlerini yaşlı bir adam ve bir baba tavrı takınarak açıklar. Anlatıcı, sosyal hayatın bir yorumlayıcısı gibi, geçmişteki ve günümüzdeki insan ilişkilerini, şahısları ve kurumları eleştirir, över ve protesto eder. Böylece anlatıcı, hikâye anlatımından sapor. (Başgöz 2006: 324)

Ara sözün diğer bir kategorisi esas itibariyle, atasözü, fıkra, efsane, halk şiiri ve yazılı ve sözlü kaynaklardan alıntılar gibi, geleneksel halk bilgisi türlerinin icra içine dâhil edilmesinden oluşur. Ara sözün bu kategorisinde anlatıcı, doğrudan doğruya kendi duygularını, fikirlerini, değerlerini ve yorumlarını açığa vurmaz. Fakat bu duyguları kendi cümlelerinin ifade etmesi yerine, geleneksel bir türün ifade etmesine bırakır. Böylesi bir ifade, kendinin dolaylı bir manifesto-sudur. Anlatıcı, bu tür ara sözün yaratıcısı değildir -mesaj ve türün kendisi gelenek tarafından anlatıcıya verilmiştir-fakat anlatıcı, seçicidir. Anlatıcı seçer, geleneksel bilgiyi asıl anlatmaya bağlar ve seçtiği bu türe, özel bir görev verir ve bu görev, sadece icranın dikkatli bir incelenmesi yoluyla anlaşılabilir. Âşık Sabit Müdâmi "Ahmet ve Mehmet Hikayesi"nin icrasına, bir ara söz olarak kullanılan bir masalla başlayıp, bu şekilde başlamasının sebebinin şöyle açıklar: "Bu, kısa bir aşk hikâyesidir. Anlatım zamanını genişletmek, bu akşamki bölümü doldurmak için icrama bir masalı dahil etmeliyim." Bu açıklama, teyp kasete kaydettiğim ve yayımladığım Müdâmi'nin icralarından birisi tarafından da doğrulanmıştır. Müdâmi, şahsi bir anlatmayı, kısa bir yaz gecesinde gerçekleşen bir anlatım sırasında, hikâyenin içine dâhil etmek istedi. Fakat bunu yapmadı ve onun yerine şu değerlendirmeyi yapmayı tercih etti: "Eğer bir kış gecesi olsaydı [bunun anlamı, o daha fazla zamana sahip olacaktı] konuyla ilgili, şahit olduğum, bir hikâyeyi size anlatırdım. Bu bir yaz gecesi olduğu için, kendi hikâyemi anlatmam mümkün olmayacak." Müdâmi, hikâyeye şahsi bir anlatmayı dâhil etmekten vazgeçti, çünkü o gece, mümkün olan anlatma zamanı sınırlıydı. Bu durum, ara söz tipini, icra zamanına açık bir şekilde bağlar.

Geleneksel göndermeler ihtiva eden ara söz, bir başka önemli rol daha oynar: Ara söz, bir motif veya epizodun anlamını açıklar ve karakterize edilmiş şeklini yorumlar. Bu tür ara sözü kullanmak suretiyle, anlatıcı, ima etmek istediği hususu, anlayışı ve şahsi yorumlamayı, her ne kadar doğrudan olmasa da, ifade eder.

"Leylâ Ve Mecnun" Hikâyesindeki Ara Sözler

Hikâyenin Özeti

Mecnun yatağında yatariken Hızır ve kırklar içeri girer, Mecnun'u uyandırıp, Tanrı aşkına; üçler, beşler, yediler, kırklar, erenler aşkına ve Cemal kızı Leylâ aşkına bade içirirler. Aynı şekilde Leylâ'ya da üç defa bade içirirler. Mecnun Leylâ'ya, Leylâ Mecnun'a aşık olur.

Leylâ ile Mecnun'un adı dillerde dolaşır. Leylâ'nın amcasının oğlu Görmüş de Leylâ'ya sevmektedir. Leylâ, Mecnun ile Görmüş'ü denemek için onlara bir soru sorar. Görmüş sınavı kaybedince, Leylâ'ya Mecnun'dan uzaklaştırmak için ailece göç ederler. Mecnun günlerce Leylâ'ya arar. Kendinden geçmiş bir vaziyette dağları, taşları, çölleri gezer. Leylâ da Mecnun'dan habersizdir. Yemeden içmeden kesilir, bir deri bir kemik kalır.

Mecnun, diyar diyar gezer ama Leylâ'sına kavuşamaz. Artık ilahi aşka ulaşır. Leylâ'ya kavuşmak istemez. İçinde Allah aşkı vardır. Leylâ'nın anne ve babası ettiklerine pişman olurlar. Ama iş işten geçmiştir. Kızları eski kızları değildir artık. İki aşık birbirlerine kavuşamazlar. Onların düğünleri cennette yapılacaktır.

Ara Sözün Kategorileri

Genel olarak ara söz ve bu araştırma için benim seçtiklerim üç kategoriye ayrılabilir:

- 1) Açıklayıcı ve Öğretici
- 2) Görüş, Yorum ve Eleştiriyile İlgili
- 3) Şahsi Serzeniş ve İtiraf

Bu tipler arasında örtüşme de vardır. Bunları ayırmaya yönelik kesin bir hat, kolayca çizilemez. Örneğin; açıklayıcı ve öğretici, yorumlama ve açıklayıcı gibi.

Açıklayıcı ve Öğretici Ara Sözler

Hikâye anlatıcısı, bu tip ara sözü, anlattığı hikâyede geçen arkaik kelimeleri ve ifadeleri açıklamak için kullanır. Çünkü bu tür kelimeler ve ifadeler, dinleyici tarafından artık anlaşılabilir durumdadır. Hikâyeye anlatıcısı, dinleyiciyi, tarih, coğrafya, din ve halk hekimliği gibi konularda bilgilendirmek veya gelenek ve göreneklerin, törenlerin ve hikâyede verilen geçmişe ait alışkanlıkların anlamını, uygun oluş ve uygunsuzluklarını tarif etmede kullanılır. (Başgöz 2006: 326)

Behçet Mahir, hikâyelerinde ara sözleri bilinçli olarak kullanmaktadır. Ara sözlerle dinleyicileri yönlendirmek ister. Onun çok derin bir dini inanışa, vatan sevgisine sahip bir insan olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu anlatıcı, teknik yenilikleri ve bilimsel gelişmeyi reddetmez. Mahir, şahsi dürüstlüğü, cesareti ve aile ilişkilerindeki bağlılığı ve sosyal durumlardaki bütünlüğü kuvvetlendirir, fakat konu, kişinin devlet ve otoriteyle ilişkisine geldiğinde, düşüncelerini çevirir ve tam bir boyun bükmeyi, başını derde sokmaktan kaçınmanın başka yollarını tavsiye etmekten çekinmez, böylece çifte standardı ifade eder. Üniversitede müstahdemlik görevi verilen, sanatçı kabiliyetine sahip, okur-yazar olmayan bir adam olarak Mahir, kendini devlete içten borçlu hissetmektedir. Hayatta elde ettikleriyle tatmin olmuş bir insan olarak, eski altın günlere imrenmez.

Leylâ ve Mecnun hikâyesinde dinleyicilere mukadderatı öğütlemektedir. Aşağıya aldığımız ara söz Behçet Mahir'in başından geçen bir anısıdır. Hikâyeye Mecnun'un anlamıyla başlar. Daha sonra da "gölik" kelimesini açıklar.

[Bunun için, ben bu Atatürk Üniversitesi'nde on sekiz sene görevlik yaptım. Kütüphanasının müdürü Cahit Tugay İkan, ben gine edebiyatta bir kaç tene hocalar ismine dilim yok, bir kitap açırler kitapta ohirler;

"Göliğe ben gidirem, sen saman ver, göliğe saman ver" diyirler.

Şindi bu hocalar, gölik bir hayvan olduğunu hissedirler ama ne hayvan olduğunu bilemirlir. "Göliğe saman ver." Cahit Tugay diyi ki:

"Edebiyat'tan Behçet Mahir'i çağırın, sizin sözlerizi cevaplandırısın."

Heber geldi bene gettim. Gettim ki kütüphanada bu möhterem adamlar oturmuş, Öğlerinde bir ufak kitap, Cahit Tugay bene:

"Gel -dedi- meddah gel, hocalarin sözünü çöz" dedi.

"Neymiş-dedim- heyr olsa."

Dedi ki:

Ohusunlar ne olduğuna bak." Hekati birisi ohudi.

"Ben gidirem, sen göliğe saman ver" diyir. Amma ne hayvan olduğunu bulamiriğ. Bir saatten beri birbirimize soririğ."

Güldüm, dedim ki: "Hocam, buni bulamir misiz?" "Hayır." Dedim ki:

"Bunun dört ismi var; bir ismi Farişçe gölük denilir, bir ismi Arapça himar denilir, bir ismi de Türkçe eşek denilir, bir ismi de kurmançi kero denilir. Hay goca kero, yani eşek demek.

İşte, bunun dört ismi vardır. Her ismin lisanı ayrı, Farişçe gölük, Arapça himar, Türkçe eşek, kurmançi kero."

Güldüler, dediler ki:

"Sen çok lâzımlı adamsan, biz bir saattir birbirimize buni çözemik." Hagigat dorgi evet, birisi dedi ben çok duymuşamdır kürtlerden: "Hay goca kero."] (Sakaoğlu ve Diğerleri 1999: 134,135)

Hikâyede cereyan eden olaylar, hikâyenin akışı dışında bazı örneklerle açıklanmıştır. Behçet Mahir, diğer hikâyelerinde de aynı anlatım şeklini sürdürür. Aşağıdaki ara söz de mukadderat üzerine oluşturduğu hikâyesinde anlattığı kıssadır. Dilek kapısından bahsetmektedir. Dinimizin buyurduğu öyle günler vardır ki; o gün bütün dualar kabul olur, bütün günahlar affolunur. Mahir de öyle bir güne atıfta bulunmaktadır.

[Evet efendiler, igirmi dört saatin içinde dilek gapısı bir saat açılır. Ama hangi saatta açıldığı meçhuldür. Hacet gapısı igirmidört saatte bir saat açılır; açılan hacet gapısı, dilek gapısı eşrefsaatidir. Eşrefsaati hangi saatdir bildirmemiştir. O eşref saatinde bazı sabah ülüzgar eser kış ve yaz serin bir ülüzgar, bir çöp bile yerden galdırmaz. İnsanoğlı birbirlerine der:

"Ne güzel bir serin ülüzgar esir, bah bir toz bile gelinir."

İşte o yel bazı sabah yelidir, tozu dumana gatmaz hafif eser.

Ne hacet gapısı, dilek gapısı açıldığı zaman igirmidört saatda bir saat devam eder, onbeşer dagga sürer. Bir saat sürmez.

İşte, bazı insanlar Allah'a dilek diler, o anda kabul olur. Neden kabul olur? Hacet gapısına, dilek gapısına rast geldi. Çünkü o gapı açılmıştı, o anda o da Cenab-ı Hak'tan dileğini miradını istemişti. O'nun sözi reddolmadı, gayd oldu. Neden? Dilek gapısı açık idi.

Bunun için, sözün özi aramaynan bulunmaz, madem Allah rast getire.](Sakaoğlu ve Diğerleri 1999: 146)

Görüş, Yorum ve Eleştiriler

Ara sözün bu kategorisinde, anlatıcının ideolojik ifadesini (siyasal, sosyal ve dini), şahsi felsefesini, protestosunu ve eleştirisini buluruz. Masal, destan ve hikâye, sosyal ve siyasal kurumlara veya toplumdaki nüfuzlu kimselere yöneltilen açık bir eleştiri ve protestoyu genelde ihtiva etmez, Ancak, dinleyicinin tabiatı ve dileğiyle ilgili olarak ve de siyasal sistemin müsaade ettiği ölçüde, anlatıcı, icra sırasında yumuşak ve dolaylı bir eleştiri ilave edebilir. Anlatıcı, ara sözü kullanarak, sosyal ve siyasal değişiklikten hoşnutsuzluğu, sosyal kurumların çalışma şeklini ve eğitim sistemindeki yanlış uygulamalar vb. gibi konuları vurgulayabilir. Böyle şikâyetler, çoğunlukla geçmişteki iyi günlerle, çağdaş toplumu karşılaştırır. Bu karşılaştırma tekniği, Türklerin yazılı ve sözlü edebiyatında oldukça eski bir tarihe sahiptir.

Behçet Mahir, Leylâ ve Mecnun hikâyesinde her şeyin mukadderata bağlı olduğunu, hikâyede gelişen olayların dahi mukadderata bağlı olduğu için öyle geliştiğini söylemektedir.

Hikâyedeki ara sözler dinleyiciyi yönlendiricidir. Dünyanın fâni olduğunu, her şeyin Allah'ın bilgisi dâhilinde olduğunu, Allah istemeyince bir şeyin olmayacağını telkin etmektedir.

Aşağıdaki ara sözde de anlatıcıya Kuran-ı Kerim'e sarılmalarını, hasta olsalar dahi ilk önce şifayı Kuran'da aramaları gerektiğini söyler:

[İşte bunun İçindir ki; ne derden derman arırsan en evel, Gur'an'a sarıl. Eğer Gur'an'dan feyiz gılamazsa, o zaman sebebe sarıl, yani o zaman doktora git. En evel Gur'an'ı bırakıp doktora gitme, en evel Gur'an'a bakdır.](Sakaoğlu ve Diğerleri 1999: 138)

Aşağıdaki ara sözde dünyanın fâniliğine değinilmiştir. Anlatıcının dinleyicilere destan kahramanlarından, peygamberlerden örnekler vererek onları mukadderata yönlendirmektedir.

[Şimdi sözime devam etmekde Leylâ ile Mecnun'un heyattını annadmagda amma her vagit dediğim için, hekâyelere başlamadan evvel bizden evvel gelen mehtalar; selcuk söylemiş. Ne demiş yani dinniyeni yazanı geçmişteki olan ehvali annasınlar. Neler gelmiş bu dünyaya, neler gelmiş, neler de gelip gidecek. Biz gelip gidenlerden annadık. Gelmemiş gelmemiş Allah bilir, ne olacağını Allah bilir. Biz bilmeyiz, ne ben bilürem ne de cümle alem. Çünkü gelmemiş, gün bu gün saat bu saat ömür bu ömür.

Demiş ki: Nezer eyle bu dünyaya gelip gidenlere bak. Nece yüz bin dev öldüren Zaloğlu Rüstem'e bak.

Hem velidir, hem padişah Davut Peygamber'e bak. Gaftan Gafa hökmeyleyen oğlu Süleyman'a bak.

Yani ne demek isdemiş; bunlar geldi getti, sen de gideceksin, geriden gelenler de gidecek. Bu dünya evcük, ebedi bir dünya, ahirettir. Baki bir dünya ahirettir.](Sakaoğlu ve Diğerleri 1999: 139)

Behçet Mahir, hikâyedeki vakaları yorumlamak için sık sık ara sözlere başvurur. Hikâye kahramanlarının yaşadıkları olayları takdir-i ilahi olarak anlatmaktadır. Bunları anlatırken de dinleyicileri yönlendirmek için kimi zaman başından geçen olaylardan, kimi zaman peygamber kıssalarından, kimi zaman tarihten bazı örnekler verir. Aşağıdaki metin de Muhiddin Arabi'nin mukadderatını anlatmıştır. İnsanoğlunun isyan etmemesini, ağlayıp gülmemesini, mukadderatına sahip olmasını dile getirir.

[Bunun için, ettiren ettirdi. Bundaki önem nelerdir? Eğer nelerdir? Tebi bu hekâyeleri yazanlar, ohuyanlar, dinleyenler hekâyenin geçmişte ne olduğunu bilsin ve bu mugadderatın ne olduğum bilsin, hissetsin ve buni hissettikten sona kendini de düşünsün. Acaba, ben de mi, ben de mi beyle olacam?

İşte, gısaca şu iki kelam annadım. Bir yolçi otobüs, gamiyon yahut gemi binip gidiyor. O süren şöfer yahut o gemiyi çeviren gaptan yahut o uçağı götüren o şehis eğer bilse ki; uçakta arıza çıkacak, ne o yolçi biner, ne o havaya galgar eğer o gemi bilse ki batacak, ne o gaptan gider, ne o yolçi biner, ne de o gemiyi süren olur. Eğer, bir arabaya bilse ki; bu araba bir geza edecek, ne o şöfer biner sürer ne o yolçi biner gider.

Demek ki, mugadderat ne seslenir, ne de heber verir. Mugaderet, insanların göreceği gendi ile barabardır. Göreceğini görür. Gulyazısını görmemiş olabilmeyen derler: İşte, geçmişteki hekâyelerin ve bu çileninde herkes gendi çilesini görüp çekecek. İşte bu sebeptir ki, herkes mugadderatına razı olacak.

Evet, Evliyulla Arabi Möyeddin başını kaldırıp ehval-i ezelde, lehv-i galemde ismini ohudi:

“Getlam olacahsın ya Möyeddin” diyip, elini yugari galdırdı, sildi. Bir daha bahtı yazılmış, ikinci sildi bir daha yazılmış, üçüncüye elini yugari galdırırken ses geldi:

“Ya Möyeddin, üçüncüyü silersense gullugdan silinir, red olursan mugadderatın yazılmış razı ol mugadderatan”

Yazıda ne diyirdi, “Getlam olacahsın, iğdam olacahsın.” Ama daha üçüncü silemedi mugadderatına razı oldu. Şam-ı Şerifte ayağın yere vurdi: “Sizin tapduğunuz ayağımın altında” dedi. O zamanın hakimi:

“Şereete muhaliptir” diyip, İğdamına garar verdi.

Kim verdirdi, mugadderat verdirdi. İşte bunun için ondan sona gelenler de ne demiş? Demiş ki;

Bütün dünya benim olsa bu gam yetinir, nedendir bu,
Yapılmış gam türabından yığılmaz bir bedendir bu,
Ne sendendir ne bendendir bu hallag-ı alemdendür,
Yazan yazmış bu yazıyı yazan tek bir galemendür,
Hagigatını goymuş ortaya, ey insanoğlı ne ağla, ne de gül.
Mugadderatan sahip ol.] (Sakaoğlu ve Diğerleri 1999: 142, 143)

Hikâyede Leylâ ile Mecnun’un birbirlerinin aşkıyla yanıp tutuşmasını, birbirlerine kavuşamamasının bir sebebi olduğunu, hiçbir şeyin sebepsiz yere olmadığı aşağıda ifade edilen ara sözdeki örnekle pekiştirilmiştir. Behçet Mahir, hikâyede anlattığını anlamlandırmak için, dinleyicilerin konuyu daha net anlamaları için hikâye dışında Hz. Musa’dan bir kıssa anlatır.

[Kim düşertti, beğefendi ey düşün, ey bil ki Allah düşertti. Leylâ da: “Mecnun” diye ağlasın.

İşte bunların içinde çok misallar, çok öğütler vardır. Bu hekâyelerin içinde geçmişte neler var. Helbette sözünün özünü özlümez. O der gider, ama oni ohiyan adam da:

“Acaba bu olur mi, ne oğuz adamlarımız o vaktin adamları” diyebilir.

Hem de diyenler de olmuştur. Ama bu sözün geçmişin özünü verirken herifin fikri ayırır, ohiyam dinniye:

“Evet dorğî hağlı, ele ya bu beyle olur” diye hak verir.

Bunlar birbirlerini arasınlar. Gel şimdi bu diyar-ı gurbetin özetini, gahrini ve bunları birbirinden, Mecnün, Leylâ için, Leylâ Mecnün için ağliyani bunların içindeki özetler acaba nedir?

Hazreti Mûsa Celimullah cümle alem ey bilür ki Hagga varıp Hagg’dan kelim alırđı. Bir gün geçerken bir dağ böğründen bir piri ehriyarın birisi dalını büyük bir daşa garşı vermiş ayağta yaslanmış daşa, elinde bir esa, içerisinden direniyor direniyor, ne direniyor? Haggı ile mücadele edi, Allah ile mücadele edi:

“Cennetin güzel çok ey, cehennemi niye gurdun, Bu cehennemi yık, yık bu cehennemi. Hazlettigin mehlügat nar-ı cehennemde yahma günahdır. Bunlara merhemet kanısın, yık bu cehennemi hepsi cennete gitsin” diye kelim ederken, Allah ile mücadele döğüşüyor canı, ayağın yere vurir:

“Cehennemi yık, cennetin ey güzel cehennemi galdır.”

O anda Hazreti Mûsa, bu piri ehriyara selam verdi. İçerdeki devayı bilmiyor, ne bilsün. Ehriyar selâmı almadı. Çünkü mücadele ile meşgul. Hazreti Mûsa geri döndü buna bir sille çatdı. Ehriyar bir gafasını sallayıp silleyi vuranın kim olduğunu bilmiyor:

“Ey zalim-i bî-din -dedi- Allah’ın emri olmiyaydı senin kimin bir zalim, benim kimin bir mazluma vurmazdı.”

Hazreti Mûsa yeterallandı, başını sallayıp “Allah, Allah” deyip daha giymadı vurmaya, geçti getti: “Hele bah ki bene ne dedi,”

Günisine’ya vardığı zamanda Cenabi-i Vücut Hazretleri: “Yâ Mûsa kime sille vurdun, kimi incittin?” “Lebbeyke Ya Rabbi, filan sahradan geçirdim.” Evet, Cenabi-i vücut Hazretleri: “Yâ Mûsa” “Ne?” dedi.

“Niye vurdun, ne gördün bene tebliğ eder misen?”

“Lebbeyke Yârabbî, her şey sene ya, senin rahmetin bir abis gulan verdim. Senin rehmeten ehriyacım yok, selâmını almadı. Sinirlendim bir sille vurdum, vurduğum silleye benim kim olduğumu bilmedi:

“Ey zalim-i bî-din -dedi- Allah’ın emri olmasaydı senin kimin bir zalim benim kimin bir mazluma vurmazdı.”

“Eyce sinirlendim giymadım daha Yâ Rabbi bene zalim dedi.” O zaman Cenab-ı Hak, Hazreti Musa’ya ne buyirdi:

“Yâ Mûsa benim olmayaydı, benim iznim olmayaydı, benim guvvetim olmayaydı senin golun gahıp o mazluma sille vurur miydi, benim emrim ile senin golun gahtı.” diyende “Emenna Yâ Rabbi”

“İşte yâ Mûsa benne altmışbir senedir, dalını o daşa garşı vermiş bennen mücadele edi, gaibiyle bennen döğüşirdi o ehriyar.

Cennetin güzel çok eyi cehennemi niye gurdun, yık bu cehennemi, nar-ı cehennemde hazlettigin mehlügatı yahma, hepsi cennete getsin. Yaradan sensin, cehennemi galdır hepsini cennete gönder; yık bu cehennemi diye altmışbir senedir bennen nida edi, döğüşü, mücadele edir gaibiyle. Yâ Mûsa ben gulların gaibini yoklaram. Yâ Mûsa işte senin sille benim emrim ile vurman. Bah hekmetime onun sene zalim demesini dedirten benim, orada tekellimi guvveti söylettiren kim idi, yine ben idim.”

“Allah’ın emri olmayaydı senin kimin bir zalim benim kimin bir mazluma ne yapsan sille vurmazdı” dedi.

“İşte o mücadele ederken senin verdiğin selâmı almamasının bennen deva göri döğüşü. Bunun için işte benim hekmetime bah, yâ Mûsa o anda gaibini çevirdi döndi bene ne dedi:

“Emenna Yârabbî haksız yere bene vurdı demek ki, bu cehennemi gurdüğün beyle gulların yığacaahsan. Tam Raklıdır Cennetinde hakdır; yak, yak bu gulları bir geyri hagga gulları incidenleri yak.” dedi.

İşte düzeltti yolini, bennen daha mücadeleyi galdirdi. Senin o sille vurman onun yolini düzeltti. Cehennemde da hak, cennetin da hak dedi. Neden? Senin sillen oni düzeltti.

Bunun İçün, benim gizli hekmetlerim çoktur Ya Mûsa.”

Secde edip:

“Emennâ Yâ Rabbi her gudret, her guvvet sendendir;” dedi.

Evet, işte bunların her şeyi bilmek, her şeyi izaat edip annamak bizler için çok ey olur. Neden olur? Hem zayıf düşmenlik, hem de bir kimseyi incitmenik. Çünkü dıyor ki:

Alma mazlumun ahını,

Çıkar aheste aheste,

Felek bir gün bu tahtını,

Yıkar aheste aheste.

Mahakkak ki incideni incidir Cenab-ı Hak. Bah o anda düzeltdir; dıyor ki: “Hakdır Cehennemde de, beylelerini yah, müstehakdır.”

Evet, ama kim olduğunu bilmiyor. İşte bunun için devr-i âlemde, gurdunan guzuya da bişey deme. Deme efendi deme,

çünkü hepsinin sahibi Adil-i Mütlâk vardır. Eden de O ettiren de O.

Şindi, hekâyemizi yani bunları neye açıkladığını; geçmişteki olan devalar ve hekâyeleri ohyanlar; yazarlar ne olduğunu bilsin. Evet, bizde o için içindeyim.

Begefendi, sen de bir Leylâ, sen de bir Mecnûn. Senin de bir Leylâ'n içinde var, sende de bir sevgi var.] (Sakaoğlu ve Diğerleri 1999: 143,144,145)

Hikâyede çobanların Mecnun'a yemek vermeleri, onun karnını doyurmaları anlatılırken aşağıdaki ara söz anlatılır. Veysel Karani'nin de bir çoban olduğu, Hz. Muhammet aşkı ile yanıp tutuştuğu anlatılmıştır. Ama onlar bu dünyada birbirlerini göremediler. Allah isteseydi elbet görüşürlerdi. Görüşmemelerinde bir hikmet olduğu anlatılır. Kâinatta sadece Leylâ-Mecnun örneği olmadığı, buna benzer niceleri olduğu dillendirilmiştir.

[Evet, hulusi galb ile çobanlık eden gahrine şükrederdi. Çobanların piri kimdir, bin deveyi bir akçeye otaran Veysel Karan Hazretleri, deryayı bir umman kimi Hazreti Resullullah aşgına ikisi birbirine aşig olmuştur. Birbirini arzıyordu, birbirlerini görmemisi. Bunları ayırıp birbirini sevenler neden gaviştürmediler. Cennetde gavişalar, cennetde birbirleriyle kelimeler eder.

Her şeyde bir hekimet var, bir gizli var. İşte sade Mecnûn sade Leylâ değil, neler dünyaya gelmiş. Acaba bütün yerin göğün serveri, rehberi Hazreti Resullullah bunlar gavişamaz mıydı, birbirini göremez miydi, getiremez miydi birbirini, ama ara yerde der gizli Allah var.] (Sakaoğlu ve Diğerleri 1999: 149)

Hikâyenin sonunda yine mukadderat görüşünü dile getirmiştir. Aşağıdaki metinde kâinatın yaratılışına değinilerek her şeyin Allah'tan olduğu telkinini yinelemiştir.

[Evet, dünyada en ziyade güzel, güzel Allah'ın cemalidir. İşte, gudretini, guvvetini, cemalini suya halgetti Cenab-ı Hak.

Su agmadi, nasıl cemalini çevirdiyse su hızlı başladı agmıya. Neden ahıyor, helen ahıyor. Bir gördüm bir daha görüm, ikincisini görüm.

İşte, herşeyde bir guvveti, gudreti var. Evet dağları, dünyayı altı günde halgetti. Dünya dümdüz idi, dağları verdi. Dağlar gaynadi çalgalandı, daşi toprağa çivi verdi. Suyun buharından daşi halgetti, daşi yarattı, daşi toprağa çivi verdi dağlar durdu.

Her şeyde bir gudret, guvvet var, o da kimin, Âdil-i Mütlâk'ın.] (Sakaoğlu ve Diğerleri 1999: 153,154)

Şahsi Serzeniş ve İtiraf

Ara sözün bu tipi, anlatıcının şahsi problemlerini, dert ve kederlerini açığa çıkarır ve bu tip, ara sözün psikolojik bir boyutunu temsil eder. Bu kategorideki ara söz, genellikle hikâye karakterlerinin üzüntülerini ve problemlerini anlatıcıya atfeden Türkçedeki bir son pozisyon ifadesiyle “benim gibi” verilen kısa değerlendirmelerden oluşur.

İncelemiş olduğumuz hikâyede şahsi serzeniş veya itiraf bildiren ara sözler mevcut değildir.

Ara Sözlerin Birbirine Bağlı Olması

Ara söz değerlendirmelerinin şekli, muhtevası ve kullanılış sıklığı çeşitli değişkenler tarafından belirlenir: Anlatıcının şahsiyeti, cinsiyeti, ustalığı ve özellikle de yaşı; dinleyicinin yapısı ve karakteristikleri, siyasal rejimlerin

tabiatı ve rahatlığı ve sözlü anlatmanın türü, anekdotlar, fıkralar ve efsaneler gibi, kısa türler hikâyenin içine uzun ve çok sık kullanılan ara sözün katılmasına izin vermez. Diğer taraftan, icrası bir kaç saat ve bazen bir kaç gece süren, destan ve hikâye türü çeşitli konulardaki ara söze yer verecek genişlikte fırsatlar sunar.

İncelemiş olduğumuz hikâyedeki ara sözlerin ekseriyeti dini içeriklidir. Söz konusu olan bu ara sözlerde her şeyin yaratandan geldiği, yaratan istediği için bazı şeylerin vuku bulduğu telkin edilmektedir.

SONUÇ

İncelemiş olduğumuz meddah hikâyesinin diğer halk hikâyelerinden farklı nasıl bir yapı teşkil ettiğini ve buna bağlı olarak da inceleme yöntemlerinin de farklılık gösterdiğini ortaya koymaya çalıştık.

Halk hikâyeleri üzerine çalışmalar yapan halk edebiyatçıları, halk hikâyelerinin inceleme yöntemlerini ortaya koymuşlardır. Biz de bir halk hikâyesini ele alıp o inceleme yöntemleriyle (hikâyelerin hacmi, anlatıcı faktörü gibi nedenler farklılıklara yol açabilir) bire bir olmasa da inceleyebiliriz.

Manzum kısımlarının az, ara sözlerin fazla olması meddah hikâyelerini farklı bir yöntemle incelememizi gerekli kılmıştır. Üzerinde çok az söz söylenen ara sözlerin, incelemiş olduğumuz meddah hikâyesinin ana hatlarını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Behçet Mahir, okur yazar olmayan, inançlı bir anlatıcıdır. Anlatmış olduğu hikâyeye asıl hikâyeden farklı olarak mukadderat üzerine kurgulanmıştır. Bu kurguyu dinleyiciye tam olarak kavratmak için sık sık “ara söz” dedikimiz, hikâyenin içeriğinde olmayan örneklemelere başvurulur. Diğer hikâyeleri de aynı özellikleri taşımaktadır.

Leylâ ve Mecnun hikâyesini incelerken, epizotlarının tespitini yaparak, hikâyede yer alan ara sözleri Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün ara sözler için kullandığı tasnifi esas aldık. Behçet Mahir'in diğer hikâyeleri ve hikâyelerindeki ara sözlerin incelenmesi meddah hikâyeleri üzerine sistemli bir inceleme yöntemi ortaya konabilir.

KAYNAKÇA

- [1] Başgöz, İlhan (2006), Sözlü Anlatımda Arasöz: “Türk Hikâye Anlatıcılarının Şahsi
- [2] Değerlendirmelerine Bir Durum İncelemesi”, (Çev; Metin Ekici), *Halkbilimde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, (Haz; M. Öcal Oğuz ve Diğerleri), Ankara: Geleneksel Yayınları.
- [3] Devellioğlu, Ferit (1997), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- [4] Kılınç, Aziz (2006), “Folklor Ürünlerinin Geleceğe Taşınmasında Arasöz'ün İşlevi ve Köroğlu Destanı Örneği”, *Folklor/Edebiyat*, S. 46.
- [5] Sakaoğlu, Saim-A. Berat Alptekin-Y. Sakaoğlu- E. Şimşek (1999), *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri II*, Ankara: AKM Yayınları.
- [6] Türkmen, Fikret (1998), Dede Korkut Hikâyelerinde Ara Söz (Digression), *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S. 1998/1.